

Hoetink en de oude samenleving

Els Langenfeld publiceerde onlangs haar 25ste bijdrage over de Curaçaose geschiedenis in het *Antilliaans Dagblad*, getiteld 'De oude Curaçaose samenleving'. Ik heb niet alle bijdragen gelezen, maar wat ik onder ogen kreeg was zonder uitzondering uitstekend gedocumenteerd en vlot geschreven.

DOOR GERT OOSTINDIE

Dat is op zichzelf al prachtig: zoveel wordt er niet over de geschiedenis van het eiland geschre-

ven, en zelden berust dat op goed bronnenonderzoek. Omdat Langenfeld vooral schrijft over haar onderzoek in het Nationaal Archief van Curaçao wijst zij boven-

dien anderen de weg: je hoeft niet per se naar Nederland af te reizen om archiefonderzoek te doen. Ik zou willen dat wat meer Curaçaomeesters dat goede voorbeeld volgden.

Wat mij zeer bevalt in de benadering van Langenfeld is de onbevenging blijk waarmee zij naar het verleden kijkt. Zoals iedere historicus weet, brengt onderzoek in de archieven vaak allerlei nuances naar boven bij algemeen als vanzelfsprekend ervaren beelden van het verleden. En soms blijkt dat de vanzelfsprekendheid van het gangbare beeld onhoudbaar. Dan ontwikkelen we een nieuw beeld - totdat dit ook weer wordt genuanceerd, of onderuit wordt gehaald. In 'De oude Curaçaose samenleving' verzet zij zich tegen het dominante beeld dat Harry Hoetink in 1958(1) schetste in zijn proefschrift *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving*.

Het beeld dat Hoetink schetste van het 'oude Curaçao', van de kolonisatie tot de komst van de Shell in jaren '20, is dat van de 'gesegmenteerde samenleving', waarin verschillende groepen naast elkaar leven in afzonderlijke en hiërarchisch geordende 'segmenten'. Aan de top waren de hogere protestanten, gevolgd door de armere en dus lagere protestanten; tevens (maar sociaal net wat lager) de joodse bevolking, ook weer intern gedifferentieerd naar rijkdom. Daaronder dan de 'kleurlingen' van gemengd Afrikaans-Europese afkomst, onderling verder verdeeld naar sociaaleconomische criteria, en daaronder weer de slavenbevolking, intern ook geled.

De boodschap van Langenfeld is klip en klaar. De sociale ordening van de Curaçaose samenleving in de tijd van de slavernij is lang niet zo zwart/wit en statisch als wel wordt gedacht. Zij besluit haar artikel met de stelling 'er was geen sprake van een haarscherpe scheiding, zoals door Hoetink in zijn proefschrift is toege'd'. Het ging niet alleen om de juridische status (vrij of slaaf), de kleur (zwart of wit, en alles daartussen), de religie (protestants of joods voor de blanke elite, katholiek voor de zwarte bevolking) of de welstand, maar om een combinatie van deze factoren. Met tal van illustraties laat zij zien dat er sprake was van sociale

mobilititeit in beide richtingen. De elite mag dan tot laat in de negentiende eeuw vrijwel geheel wit en protestants of joods zijn geweest, dat wil niet zeggen dat alle blanken vermogend waren; integendeel, er waren vele straatarme blanken. Andersom wisten veel slaven zich vrij te kopen, en een klein deel uit deze groep werd zelfs vermogend - en vaak werden zij ook zelf slavenuhouders.

Het wordt wat ingewikkelder waar het gaat om de sociale status van de niet-blanke bevolking. Het gangbare beeld luidt dat de witte bevolking de rijken sloot en ook zeer succesvolle 'kleurlingen' en 'zwarten' zoveel mogelijk uitsloot van de sociale circuits, of het nu ging om huwelijkspartners of bijvoorbeeld de kerk. Van dat laatste geeft Langenfeld wat

tegenvoorbeelden, bijvoorbeeld dat in 1840 de protestante kerk 49 kleurlingen en een zwarte als lidmaat telde. Dat nuanceert het beeld dat dominee Bosch gaf, die in 1829 opmerkte dat 'de Protestanten alhier hunne kerken alleen voor menschen van de blanke kleur bewaard hebben', met de expliciete bedoeling 'om de menschen met een zwarte en bruine kleur in minachting te brengen. Hoe groter men den afstand tusschen blanken en zwarten maakte, en hoe meer men de laatsten verneerde, des te vaster en langduriger, dacht men, stond het koloniale stelsel.' Langenfelds cijfers bewijzen dat er iets aan het veranderen was - maar het lijkt me te ver gaan om te concluderen dat de kerkelijke

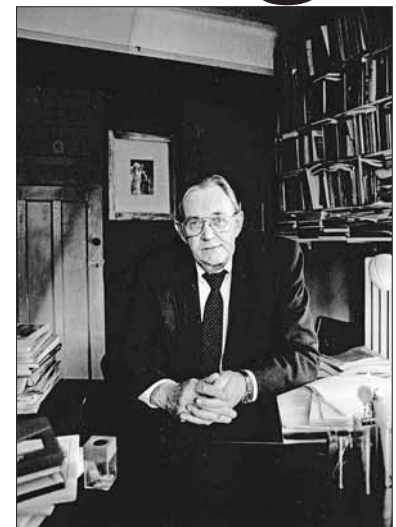
segregatie daarmee was opgeheven. Iets dergelijks geldt voor relaties tussen mensen van verschillende kleur. Vanaf het begin van de kolonisatie was overal in de Nederlands-Caribische koloniën een tussengroep ontstaan van 'kleurlingen'. Hoezeer ook de 'vleschelijke conversatie' tussen Europeanen en Afrikanen werd verboden of ten minste afgeraden, de praktijk was sterker - soms ging het daarbij om gedwongen sex en relaties, soms niet. Hoe dan ook juist op Curaçao was deze middengroep al in de achttiende eeuw groot, groter dan in typische plantagekoloniën zoals Suriname. En zo kon het gebeuren dat twee Nederlandse rapporteurs in 1791 opmerkten dat 'vermenging van de couleuren tot 200 een hogen graad

[heeft] plaatsgevonden dat geen zes families op het eiland geteld kunnen worden, welke niet aan lieden van couleur vermaagschap zijn'. Maar werd dat nu ook werkelijk geaccepteerd, binnen de blanke groep? Dat is maar zeer de vraag. Langenfeld geeft aan dat huiskleur een belangrijke determinant bleef voor het aangaan van wettige relaties. Met andere woorden, er waren wel allerlei relaties tussen mensen van verschillende kleur, maar als het aankom op een wettig huwelijk, koos maar weinig blanken een vrouw uit de Afro-Curaçaose groep. Het lijkt mij tekennend dat de voorbeelden van zulke huwelijken die Langenfeld kan geven dateren van na de Emancipatie in 1863 en juist betrekking hebben

De sociale stijging van de gekleurde bevolking bleef in sociaal en religieus opzicht beperkt, omdat de protestante en joodse elite de rangen zo veel mogelijk gesloten hield. Op de foto de joodse tempel Emanu-El (Emanuel) op het Wilhelminaplein, geopend op 12 september 1867. De tempel werd gebouwd door de meer liberale joden. In de tempel zit nu het Openbaar Ministerie.

FOTO HET GEHEUGEN VAN NEDERLAND

Harry Hoetink, omstreeks 1955.

FOTO FAMILIEARCHIEF

Veel slaven wisten zich ook vrij te kopen, en een klein deel uit deze groep werd zelfs vermogend en vaak ook zelf slavenuhouders. Deze foto is van Boy Lawson uit 1964, de tijd waarin Hoetink zijn bekende boek schreef.

FOTO HET GEHEUGEN VAN NEDERLAND

Gert Oostindie

Gert Oostindie

Gert Oostindie is directeur van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde te Leiden, een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). Van 1993 tot 2006 was hij hoogleraar Antropologie en Comparatieve Sociologie van het Caribisch gebied aan de Universiteit Utrecht. Sinds 2006 is hij hoogleraar Caribische Geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Hij publiceerde en redigeerde 20'n 30 boeken over het Caribisch gebied en de Nederlandse (post)koloniale geschiedenis. Zijn meest recente boeken zijn *Geedeeld Koninkrijk*. De ontmanteling van de Nederlandse Antillen

en de vernieuwing van het trans-Atlantische Koninkrijk der Nederlanden (2012, met Inge Klinkers), *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* (2011, met Wim Klooster), *De gouverneurs van de Nederlandse Antillen sinds 1815* (2011) en *Postcolonial Netherlands*. Sixty-five years of forgetting, commemoration, silencing (2011).

Een boekomschlag van het bekende boek van Hoetink (links) en de bundel (rechts) van Wim Klooster en Gert Oostindie.

op Nederlandse militairen die een zwarte vrouw huwden. Die soldaten trostten de ideologische lijst van Tula en de tumultueuze jaren daarna, toen Curaçao werd verscherd door interne politieke en sociale twisten en door revolutionaire Frans-Caribische troepen door Britse en Amerikaanse schepen ontzet - of juist bezet - daar kon en kan over worden getwist. Bekijk de bundel *Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800* maar eens, die ik samen met Wim Klooster redigeerde (KITLV Press 2011, gratis te downloaden). Duidelijk is dat in deze episode, net als bij eerdere slavenopstanden zoals in 1750, geen sprake was van een vanzelfsprekende Afro-Curaçaose solidariteit tegen het instituut van de slavernij, of eenvoudig van zwart tegen wit. De lijnen van loyaliteit en eigenbelang liepen een stuk grilliger. De werkelijkheid is altijd weerbarstiger dan sommigen willen geloven.

Wat is uiteraard ook de boodschap van Els Langenfeld, en au fond zijn we het roerend eens. Waar ik echter bezwaar tegen aanteken is de nadruk waarmee zij zich afzet tegen Hoetinks invloedsrijke proefschrift *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving*. Ik moet hier duidelijk zijn. Hoetink was mijn promotor, een eminent en ook door mij bewonderde geleerde, ik volgde hem op als hoogleraar aan de Universiteit Utrecht - maar bovenal was ik tot aan zijn dood zijn bevriend met hem en ben ik dat nog met zijn weduwe Liza

Espinal de Hoetink. Dit is dus ook persoonlijk, ik wil iets rechtzetten omdat mijn vriend het niet meer kan doen. Maar overigens kan ik dit volstrekt zakelijk houden. Hoetink zelf zou namelijk de eerste zijn geweest om het eens te zijn met Langenfelds stelling dat er geen sprake was van een waterdichte scheiding tussen de verschillende 'segmenten'. Sterker, dat is precies wat hij in 1987 schreef in het voorwoord bij de vijfde druk van *Het patroon*. Hij omschreef daar het begrip 'gesegmenteerde samenleving' als 'uitsluitend geldig voor het fictieve 'ontstaansmoment' van maatschappijen zoals de Caribische', en voegde daaraan toe 'dat een te rigide definitie van 'gesegmenteerde maatschappij' vanaf de eerste ontmoeting tussen deze groepen (Indianen, Europeanen, Afrikanen) veel van hun geldigheid verliest'. Met andere woorden, Els Langenfeld resumeert slechts kritiek die Hoetink zelf al formuleerde. Waarvan akte, met waardering voor beiden.

Een klein puntje van kritiek ten slotte. We zijn het eens dat vier factoren beslissend waren voor de sociale positie van iedere Yu'i Korsou tijdens de slavernij: juridische status (vrij/slaaf), huiskleur, religie, welstand. (Al

zou daar 'gender' aan moeten worden toegevoegd.) Na de Emancipatie in 1863 bleven er dus nog drie (plus 'gender') over. Welke van deze vier c.q. drie factoren woog nu het zwaarst? Langenfeld doet daar telkens enkele uitspraken over die niet helemaal vanzelfsprekend en/of consistent zijn. Zij betoegt, op basis van de terrechte vaststelling dat de slavernij niet altijd even scherp begrensd was, de 'andere drie factoren' - huiskleur, welstand en religie - speelden een grotere rol in de onderlinge betrekkingen dan de vraag of iemand vrij was of slaaf'. Zelfs meent zij 'dat in de onderlinge verhoudingen het 'slaaf zijn' geen grote rol speelde'. Dat lijkt mij een boude, nog niet sterk beargumenteerde, maar ook nauwelijks te verifiëren of te falsificeren bewering.

Elders heet het dat 'verschil in religie en afkomst een even belangrijke rol (speelde) als verschil in huiskleur'. Ook daar geldt: hoe stellen wij vast wat 'even' belangrijk is? Die vraag is nog niet beantwoord en haar stelling dus nog niet bewezen of ontkracht. Meten is weten. Ook daarom verheug ik mij buitengewoon op het ongetuifde zeer interessante en goed onderbouwde proefschrift dat Els Langenfeld in de pen heeft.